

BALOGH ÁDÁM

Albán migrációs hullám a görög területeken a 14–15. században

Dolgozatunkban az albán bevándorlás első hullámát vizsgáljuk meg, választ keresve az albán kivándorlás okaira és a betelepülés mértékére. Ehhez először a térség általános migrációs jellemzőit mutatjuk be, majd a földrajzi, éghajlati és gazdasági viszonyokat, valamint a helyi politikai helyzetet tekintjük át. Ez utóbbiak váltották ki és tették lehetővé az albánok betelepülését a Peloponnészosz- és az Attikai-félszigetre. Kiindulópontként útleírásokat használunk fel, amelyek Hellász déli részének politikai-etnikai viszonyait vizsgálva minden esetben kiemelik az ott élő albánok nagy létszámát.

Útleírások a 18–19. századból

A 18. század elején írta Velence peloponnészoszi kormányzója, Francesco Grimani a velencei szenátusnak küldött levelében, hogy a Peloponnészosz-félszigeten görögök és albánok élnek egyesesen, a városokban többségében kereskedelemmel és hajózással foglalkozó görögök. Ugyanakkor véleménye szerint „az albánok annyira összeolvadtak a görögökkel, hogy nem is nagyon lehet őket két nemzetnek tekinteni, sokkal inkább két társadalmi rétegnek”,¹ ugyanis az albánok többsége nomád állattartással foglalkozott Arkádia és Argolisz² területén, tehát alsóbb társadalmi réteget alkotott. Már a török fennhatóság 1715-ös megvalósulását követően jegyezte fel a francia földrajztudós, térképész és akadémikus, Jean-Denis Barbié du Bocage (1760–1825): „A Peloponnészoszon három nemzet él: a török, a görög és az albán; a törökök a nagyobb városokban laknak, ők irányítják a politikai életet, a görögök kereskedelemmel és földműveléssel foglalkoznak, míg a félsziget északi és középső területén élő albánok pásztorok.”³ A 19. század elejének francia festőművésze és építésze, Antoine-Laurent Castellan (1772–1838) hasonló megállapításokat tett 1797-es görögországi utazásakor az albánok nomád pásztorkodásáról.⁴

Ehhez képest a 19. század közepére mintha fokozódott volna az albán jelenlét a leírások szerint. Ludwig Ross (1806–1859) német régész és lelkes filhellén szimpatizáns 1832-ben látogatott Görögországba, és meglepetten tette fel a kérdést érkezésekor: „Tényleg görög földre érkeztem és görögök között voltam? Valójában nem. Ydra kopár szikláit, a szomszédos

¹ Λαμπρινίδου, Μιχαήλ Γ.: *Οι Άλβανοί κατά την κυρίως Ελλάδα και την Πελοπόννησον: Ύδρα – Σπέτσαι*. Εστία, Αθήνα, 1907. (Lambrinidu, Mihail G.: *Az albánok – a szárazföldi Görögország és a Peloponnészosz területén: Ydra és Szpetszesz*. Estia, Athén, 1907.) 30. (Saját fordításunk.)

² Argosz környékének sík vidéke Korinthosztól délre.

³ Λαμπρινίδου: *Οι Άλβανοί κατά την κυρίως Ελλάδα και την Πελοπόννησον*, 31.

⁴ Λαμπρινίδου: *Οι Άλβανοί κατά την κυρίως Ελλάδα και την Πελοπόννησον*, 31.

szigetek: Szpetszeszt és Poroszt, Kasztrit, Kranidit [...] elfoglalták a szkipetár albánok.”⁵ Ez a kijelentés még szóhasználatában is hasonló a Lambrinidu által leírtakkal, aki szerint a 15. században az Argoliszi-öböl szigeteit (Ydrát, Poroszt, Szpetszeszt) „gyarmatosították” az albán családok.⁶

Edmond About francia író és újságíró (1828–1885) két évet élt Görögországban.⁷ Ott tartózkodása alatt Athént albán faluként jellemezte, és feljegyzése szerint a „naplementét követően minden este nagy létszámú albán társaságok találkoznak Athén körül, hogy a szántó-földeken végzett munkát követően visszatérjenek [a városba]...”⁸ Még ennél is részletesebb leírást köszönhetünk George Finlay (1799–1875) skót filhellén történésznek.⁹ Finlay a 19. század közepén 200 000 főre becsülte az albánok létszámát (ami nagyon magasnak mondható, hiszen a Görög Királyság lakossága 1856-ban körülbelül egymillió főt tett ki). Az 1820-as éveket vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy Dél-Evia, Androsz déli része, Szalamisz egésze, Egina szigetének nagy része albán.¹⁰ „Korinthosz és Argolisz egészét elfoglalták [...] Monemvaszia környékének nagy területeit okkupálták [...] Ydra és Szpetszesz szigeteinek teljes lakossága albán.”¹¹ „Ha számarányukat tekintve nem is, de jelentőségüket tekintve Görögország albán népességének legfontosabb része Ydra és Szpetszesz hajótulajdonosai és tengerészei, valamint Porosz, Kasztri, Kranidi hajósai.”¹² Tapasztalata szerint Szalamisz, Olimpia, Marathon területén nem görögök, hanem albánok élnek, „és még Athén utcáin is, amely már egy negyed százada az új görög királyság fővárosa, a Hadrianusz-kapu vagy a Thiseon előtti utcákon játszó gyerekeket is albánul hallhatod beszélni”.¹³ Ezek a megállapítások azért is elgondolkodtatók, mert készítőik görögbarát érzelmekkel írták őket, így nem valószínű az albán lakosság létszámának eltúlzása. A leírások alapján indokoltnak tűnik az etnikai összetétel vizsgálata.

Az albán területek általános politikai és éghajlati viszonyai

Az évezredek óta az emberi kultúra fejlődésének részét képező migráció a Balkán-félsziget esetében sem újkeletű jelenség. A térség szinte folyamatos külső és belső migrációs hullámok

⁵ Λιθοξόου, Δημήτρης: *Πληθυσμός και χωριά των Αρβανιτών 1879–1907*. (Lithoxou, Dimitrisz: *Arvanita települések és lakosság 1879–1907*.) <http://www.lithoksou.net/p/plithysmos-kai-xoriaton-arbaniton-1879-%E2%80%93-1907-2005>. (letöltés: 2021. febr. 01.) (Saját fordításunk.) Kasztri és Kranidi települései a Peloponnészosz-félsziget dél-keleti partvidékén található, Szpetszesz szigetének közelében. A környéken található szigetek fontos szerepet játszottak az Égei-tengeri kereskedelemben és a törökellenes harcokban. Ydra szigete különleges státuszt élvezett, nem kellett közvetlen adót fizetnie a szultánnak, de kétszázötven tengerészt kellett felszerelnie és az oszmán flotta rendelkezésére bocsátani. (Szpetszesz helyzete hasonló volt.)

⁶ Λαμπρυνίδου: *Οι Άλβανοί κατά την κυρίως Ελλάδα και την Πελοπόννησον*, 15.

⁷ About 1851-től két éven keresztül az athéni francia iskolában végezte tanulmányait. Görögországi élményeiről emlékiratot is megjelentetett 1854-ben. Írói munkássága mellett archeológiai tanulmányokkal is foglalkozott.

⁸ Λιθοξόου, Δημήτρης: *Πληθυσμός και χωριά των Αρβανιτών*, id. mű.

⁹ Finlay először Byronhoz csatlakozva támogatta a görög szabadságharc küzdelmét, majd Görögország függetlenségét követően Athénban telepedett le. 1861-ben megjelent fő műve, a hétkötetes Görögország-történet, amelyben külön fejezetet szentelt az albánoknak.

¹⁰ Finlay, George: *History of the Greek Revolution*, 1. köt. Edinburgh–London, 1861. 36. http://www.albanianhistory.net/1861_Finlay/index.html (letöltés: 2021. jan. 30.)

¹¹ Finlay: *History of the Greek Revolution*, I. 36.

¹² Finlay: *History of the Greek Revolution*, I. id. mű.

¹³ Λιθοξόου, Δημήτρης: *Πληθυσμός και χωριά των Αρβανιτών*, id. mű.

színtere volt, amelyek gyakran ugrásszerű fejlődést eredményeztek, és rendszeresen megváltoztatták az addigi etnikai viszonyokat. (Elég akár a görög törzsek 3000–4000 évvel ezelőtti betelepülésére vagy a 6–7. századi szláv bevándorlásra gondolni.) Kiváltó okaik összetettek lehetnek, de a politikai és gazdasági okok a legmeghatározóbbak a népességmozgások elindulásakor.¹⁴

Az albánok sokáig kis területre lokalizálható léttérrel rendelkeztek, délen a görögökkel kontaktzónát alkotva, amit nem befolyásolt jelentősen az évszázadokon keresztül érkező különböző népek újabb és újabb betelepülése. Az albán törzsterületek (nagyjából a mai Montenegró déli részén fekvő Bar, a koszovói Prizren, a macedón Ohrid és az albán Vlora [Vlorë] települései által határolt terület)¹⁵ a középkorra már homogén albán területnek tekinthetők. Cvijić véleménye szerint „A Pindosz-hegység elválasztó és elszigetelő tulajdonságai a régi balkáni lakosságra, az albánokra hatottak leginkább, akik már a jugoszlávok [délslávok] ideköltözése előtt lakták a vidéket. A Pindosz-hegység elválasztotta és elszigetelte őket a Kelet felé vezető hosszirányú utaktól, és ezzel együtt a keletről érkező kulturális hatásoktól is [...] Emellett az adriai albán tengerpart, mely nagyobb részében mocsaras és kikötésre alkalmatlan, az egyetlen Vlora kikötőt leszámítva, nem vonzotta az olasz földről kiinduló kulturális hatásokat. Ez az egyik fő oka, hogy az albánok a régmúlt időktől fogva a mai napig etnikailag érintetlenek maradtak...”¹⁶ A kora-újkori Mediterráneumot tárgyaló nagyszabású munkájában Fernand Braudel is hasonló véleményt fogalmazott meg, hiszen szerinte sem az alacsonyan fekvő, mocsaras területeket kedvelték az ókorban és a középkorban, hanem a magasabb és így egészségesebb levegőjű hegyvidéket.¹⁷

Barthélemy de Salignac 1522. évi utazása során tett megfigyelései is ezt támasztják alá: „Albánia nem nagy ország, de azért három részre oszlik. Az egyik rész a velenceieké, a másikban a török uralkodik. A harmadikban pedig, mivel ezt a természeti viszonyoknál fogva, senki nem hódíthatja meg, magok az albánok az urak.”¹⁸

A 6–7. században érkező szláv tömegek letelepedése elől az albánok visszahúzódtak az addig is otthonukat adó hegyekbe. Északon Shkodra környéke így vált a szerb Zeta fejedelemség központjává, de a szlávok ettől délebbre már nem érkeztek tömegesen, így a mocsaras tengerparttól a Pindosz hegységéig albán terület maradt, az ott élők megőrizték jellegzetes antropológiai és kulturális vonásaikat, köszönhetően évszázadokig tartó bezárkózásuknak, szinte külső kapcsolatok nélküli életüknek.¹⁹ A tenger esetükben (ahogy a Thesszalonikától

¹⁴ A migrációt kiváltó általános okokról részletesebben lásd: Cvijić, Jovan: *A Balkán-félsziget és a dél-szláv országok*. Ford. Papp Árpád. Szabadka–Újvidék, 2009. 139–153.

¹⁵ Csaplár-Degovics Krisztián: *Az albán nemzetvélés kezdetei (1878–1913)*. PhD-értekezés. ELTE BTK Történettudományok Doktori Iskola, Budapest, 2010. 48.

¹⁶ Cvijić: *A Balkán-félsziget és a délszláv országok*, 37. A magyar földrajztudós, Cholnoky Jenő szintén csak Vlora városát tartotta kikötésre alkalmasnak, a dürresi-öblöt nem. Cholnoky Jenő: *A Földközi-tenger*. Budapest, 1940. 161.

¹⁷ Braudel, Fernand: *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában*. Ford. R. Szilágyi Éva. Budapest, 1996. 44–55.

¹⁸ Salignac leírását idézi Szamota István: *Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten. (1054–1717)*. Budapest, 1891. 129. (Hasonmás kiadás: Budapest, 2013.)

¹⁹ A szláv betelepülés elől a Pindosz magasán fekvő hegyvonulatára húzódtott vissza a másik autochton népesség is, a romanizált vlach lakosság, amely a 20. század elejéig a felgyorsuló asszimiláció ellenére is megmaradt ezen a területen: a középkorban Nagy- és Kis-Vlachföldnek nevezett Dél-Epiruszban és Nyugat-Thesszáliában. Benjámin ben Jóna (1130 körül – 1173) középkori zsidó utazó és útleíró 1173-ban tett utazása során elsőként örökítette ezt meg: „Thesszáliát, hol a lakosok zömét oláhok [vlachok] képezték, a XII. században Nagyoláhországnak hívták. Etolia [Aitolia, más néven

dél-nyugatra húzódó tengerpart is) nem a kapcsolatok kiépítését segítette, hanem inkább elzárta őket a mocsaras, kikötésre nehezen alkalmas viszonyok miatt. „A terjedelmes síkságok meghódítása [...] nehezebb volt. [...] A görög telepesek csak 1922 után győzték le a Szaloniki melletti síkság mocsaras részeit. [...] Teljesen lakatlan [volt] a Durazzo [a mai Dürres] melletti síkság, ahogy ma is az. [...] Mielőtt az ember megismerte a kinin hatását, a malária gyakran halállal végződő kór volt. [...] Valójában a malária a földrajzi környezet okozta betegség. Bármilyen veszélyes volt is a pestis, amely Indiából és Kínából érkezett, a távolsági kapcsolatok révén, csupán átutazó idegen volt a Mediterráneumban, míg a malária tartósan megtelepedett a 'Mediterráneum kórtani képe'nek állandó tényezőjeként”.²⁰ Az egészségtelen klímáról rendkívül értékes és alapos leírásában részletesen beszámolt Vitéz Temesy Győző is,²¹ aki a Monarchia tisztjeként 1916–1917-ben tartózkodott Albániában, kétszer is elkapva a betegséget: „A Knetra Trensit még folytatódik a tenger felé egy újabb mocsárvidékben, mely a Drin morotváival keveredik el és időnkint valami mederfolyása is van: ez a meder Ljumi Trensit. Ha ehhez a kiterjedt mocsárvilághoz még hozzászámítjuk a Drin mocsaras torkolatát, elképzelhetjük, miért olyan veszedelmes maláriavidék Lesh környéke.”²² Cholnoky Jenő földrajztudós *A Földközi-tenger* című művében szintén ezt emelte ki az albán partszakasz kapcsán: „Albániában is, meg más mocsaras területeken is a mocsarak világában élő millió szúnyog okozza a váltólázakat, a maláriát, s ne a mocsarakat, hanem a rovarvilágnak ezt a leggonoszabb, legelkeserítőbb képviselőjét, az anopheles-szúnyogot kárhóztassuk. Futóhomok, mocsár, forró, víztelen dombtelek váltakoznak, azért a területen a földművelés csak kevés helyet tud elfoglalni. Nagy része arra szolgál, hogy a költözőkódó pásztorok a magas planinákról télen ide hajtják le az állatokat.”²³

A kedvezőtlen viszonyokkal és kikötésre nehezen alkalmas partvidékkel is magyarázható, hogy a dél-görög területekkel ellentétben az albánok nem foglalkoztak part menti hajózással

Akarnania, a thesszáliai síkságtól és Epirusztól délre fekvő, a Korinthoszi-öböl bejáratától északra található hegyvidéki terület] ugyanekkor Kisoláhország volt.” Tudelai Banjámint utazása a Balkán-félszigeten. 1173. Közli: Szamota: *Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten*, 31. Ez azt bizonyítja, hogy az újlatin nyelvet beszélő népesség évszázadokig élt ugyanabban a hegyvidéki összefüggő régióban (bár egyre zsugorodó területen), a Pindosz-hegység vonulatain.

²⁰ Braudel: *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában*, 54–63.

²¹ Vitéz Temesy Győző: *Sasok országában*. Budapest, 1938. Vitéz Temesy Győző (1887–1977) magyar földrajztudós, földrajztanár, gimnáziumi igazgató, cserkészvezető. A Magyar Földrajzi Társaság főtítkára, a Katolikus Tanáregyesület igazgatósági tagja, valamint a Magyar Cserkészszövetség országos társelnöke volt. A temesvári főgimnázium után 1906 és 1910 között a budapesti tudományegyetemen tanult, 1911-ben földrajz-történelem szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett, 1913-tól a Földrajzi Intézet munkatársa. Az I. világháborúban a temesvári tüzérezred tisztjeként került Albániába.

²² Temesy: *Sasok országában*, 146. Ebben a leírásban Albánia északi tengerpartjának jellemzése olvasható, az egyetlen kikötőként használható településtől, Shëngjin-től Lezha (Lezhë) városáig. Gyakorlatilag az egész partvidék mocsaras terület. A leírás délebbre is hasonlóan folytatódik: „Az út második szakasza Pezana-Mamuras. A Matin [Mati folyón] átkelve [...] a tenger felé ugyanaz a kép, mint a sok Trensit vidékén, csak itt a mocsárvidék a Mati torkolatának morotváival keveredik össze és neve Püla Solasit [...] Lacs [Laç] után kissé megélnkül a vidék [...] A Pülék vidékén, egész a bizonytalan vonalú tengerpartig, azonban nincs állandó település, csak telelésre alkalmas terület ez: nyáron a miazmák minden életet elpusztítanak. Ezért nincs itt törzs a partvidéken.” Temesy: *Sasok országában*, 147. Ezzel már a dürresi öbölnél járunk, „Tirana tengerpartján”. Egyértelműnek tűnik tehát, hogy a földrajzi környezet a tengertől való elfordulásra készítette az albánokat, mielőtt a szabályozást követően turisztikai célra nem sikerült hasznosítani a partvidéket.

²³ Cholnoky: *A Földközi-tenger*, 160–161.

vagy Itália felé induló kereskedelemmel, hanem a tengerparti övezettől beljebb települtek le, a hegyekre, dombokra és a belső völgyek területére, így életmódjuk is az állattartáshoz kötődött, esetleg a földműveléshez. Ráadásul földjük nem számított gazdagnak, a forgalmas kereskedelmi utaktól pedig messzire, elzárva feküdt.²⁴ A fejlett iparos tevékenység és kereskedelem sem volt rájuk jellemző. A tenger felé forduló, abból élő, mediterrán életmódot²⁵ folytató görög jóval rugalmasabb és a váratlan fordulatokhoz gyorsabban alkalmazkodó néppé vált, így nyelvi és vallási dominanciáját, kultúráját még a bevándorlók nagy száma ellenére is meg tudta tartani.

Ebbe a statikus helyzetbe hozott változást a hatalmi viszonyokban és a balkáni népesség összetételében bekövetkező átalakulás, elindítva az albán migrációs folyamatokat. A kiváltó okok közül a pestis pusztításán kívül a Bizánci Birodalom 13. század eleji (véglegesnek ható) meggyöngyülését és a hatására megjelenő „latin hercegségeket és népeiséget” (főleg a velen-ceiket és katalánokat),²⁶ a hatalmi űrben megerősödő és expanzívva váló Szerb Cárságot, de főleg a 14. századtól megjelenő török terjeszkedést emelhetjük ki.

A negyedik keresztes hadjáratot követően Konstantinápoly központtal megalakult a Latin Császárság (1204 és 1261 között), délebbre, a mai Görögország területén pedig több kis „latin” hercegség és királyság próbált fennmaradni a hatalmi küzdelmek zűrzavarában. Velence birtokain és a bizánci „utód” császárságokon kívül (Kis-Ázsia területén a Nikaiai Császárság, a Fekete-tenger déli partvidékén pedig a Trapezunti Császárság) fontosabb államok voltak még: az Epiruszi Despotátus,²⁷ az Athéni Hercegség,²⁸ pár évtizedig az Akháj Fejede-

²⁴ A Via Egnatia római kori úthálózata ekkor nem játszott fontos szerepet, az egykori Durazzóból Konstantinápoly felé haladó útvonal csak a török hódítás után élénkült újra meg.

²⁵ Dél-Görögország nem rendelkezik nagy folyóvölgyekkel és lefolyástalan, pangó vizekkel, így a malária is inkább csak a Szaloniki-öböl térségére volt jellemző, ahol már a makedón városok sem a tengerparti síkságra épültek (Vergina, Pella). A Dél-Albániával nagyjából egy szélességi fokon elhelyezkedő Katerini környékén, az Olümposz lábánál még az 1920-as években is a rendszeresen megjelenő malária-járványok okozták a legnagyobb problémát, ugyanis a település egy természetes mélyedésben, lefolyástalan területen feküdt, vízvezetékrendszer nélkül, ahol nem volt megoldott sem az esővíz, sem a szennyvíz elvezetése. A hegyek felől érkező patakok pedig nem érték el a tengert, így rendkívül egészségtelen klíma alakult ki, fertőző betegségekkel. Καζταριδης, Γιάννης: *Κατερίνη: Από τη μικρή κώμη στην πολύτροπη πόλη. Μάτι, Κατερίνη, 2006.* (Kaztaridisz, Jamnizs: *Katerini: kisközségből sokszíni város. Mati, Katerini, 2006.*) 189.

²⁶ Ezek az itáliai és frank vezetéssel létrejött, ezért összefoglalóan „latin”-nak nevezett államalakulatok azonban általában csak pár évtizedig maradtak fenn az egymás ellen folytatott csatározások, a Nikaiai Császárság terjeszkedése, de legfőképpen Velence folyamatos támadásai miatt. Velence a Földközi-tenger keleti medencéjének legerősebb hatalmaként egész birodalmat hozott létre a török hódításig. Az Adriai-tenger partvidéke után megszerezte a Jón-szigeteket és Krétát, de hosszabb ideig birtokolta a Peloponnészosz-félszigetet, Attika egy részét, Rodoszt, Ciprust, Eviát (Negroponte néven), az égei-tengeri szigetek közül Karpathoszt, Naxoszt, Tinoszt, Androszt, Szkiroszt, Limnoszt, valamint a Márvány-tenger partvidékét. Az észak-itáliai városállamnak a törökök megjelenéséig meghatározó szerepe volt a hellén világban.

²⁷ Az Epiruszi Despotátust (1205–1479) a negyedik keresztes hadjáratot követően Dukász Mihály (II. Alexiosz bizánci császár unokatestvére) alapította meg a mai Albánia és Észak-Nyugat Görögország területén. Az epiruszi despota hatalma rövid időre egészen a mai Bulgáriáig kiterjedt, de a bolgárok támadását követően Thesszalonikit is elveszítette, így fennhatósága a Jón-tenger partvidékén maradt csak erős. Elhelyezkedése révén mind a szárazföld belső területeivel, mind pedig a Jón- és Adriai-tenger térségével szoros kapcsolatban állt, jelentős diplomáciai tevékenységet folytatva. Lásd: <http://historia-cronologia.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1202079> (letöltés: 2021. febr. 5.)

²⁸ Az Athéni Hercegség a Bizánci Birodalom egyik keresztes utódállamaként az Attikai-félsziget és Viotia (ókori Boiótia) területén próbált fennmaradni. A hercegséget 1205-ben alapította Otto de la

lemség,²⁹ illetve a Moreai (Misztrai) Despotátus.³⁰

A Bizánci Birodalom meggyengülése tehát belső megosztottságot és hatalmi rivalizálást váltott ki az 1300-as és 1400-as években, még fontosabbá téve zsoldosként az albánok szerepét. Cvijic szerint ekkor az albán vándorlás több iránya is megfigyelhető volt. Az első Shkodra irányából Koszovó-Metohija felé (ahol a szerbek északabbra vándorlása miatt csökkent a népsűrűség). A második a Drin-környéki albánok Dél-Morava-völgyébe és Leskovac környékére települése (ahol nagy számban éltek egészen 1878-ig, amikor is a szerbek elfoglalták a Ništól délre lévő területet, és az ottani albánok Koszovó területére menekültek).³¹ A harmadik a Via Egnatia újbóli felemelkedésével Ohridtől északra, Nyugat-Macedóniába, Tetovó környékére (Kumanovóig és a Vardar-folyóig) történő letelepülés. A negyedik pedig Dél-Albánia területéről Közép-Görögországba és az Attikai-félszigetre, sőt a Peloponnészoszra irányuló bevándorlás. Csak ez utóbbi keretében körülbelül 250 000 toszk albán települt délre (közülük sok helyi hercegségek katonai szolgálatába állt).³²

Ötödikként megkülönböztethető egy nyugati irányú helyváltoztatás is, a Dél-Itália területére történő, tengeren keresztül lezajló migrációs folyamat. E két utóbbi a török előli meneküléssel magyarázható, és újabb lendületet vett Szkander bég (Kasztrióta György) 1468-as halálát követően, amikor az albán törökellenes küzdelmek lezárultak. (Ebben a népmoz-

Roche, a negyedik keresztes hadjárat egyik burgundi lovagja. 1311-ben a hercegség által felbért katalánok saját uruk ellen fordulva átvették az állam irányítását. Ezt követően a hercegség a szicíliai királyok kezébe került, majd egy kis ideig (1395–1402) a velenceiek is uralták. 1456-ban II. Mohamed teljes területét meghódította, és 1821-ig az Oszmán Birodalom része lett. Lásd: <http://historia-cronologia.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1202122> (letöltés: 2021. febr. 5.)

²⁹ A Peloponnészosz-félsziget északi területein 1205-ben alapított Akháj Fejedelemség nem tudta sokáig megvédeni magát a Velencével és az Athéni Hercegséggel folytatott küzdelmekben. Az 1300-as évektől itáliai nemesek birtokába került, miközben Velence több peloponnészoszi kikötőt is megszerzett (Monemvaszia, Koroni, Pülosz). A 15. század közepén az oszmánok elfoglalták a félsziget nagy részét, amelyet azonban Velence visszafoglalt 1669-ben. 1715 után újra a törökökhöz került, akik egészen 1821-ig birtokolták. Lásd: <http://historia-cronologia.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1202121> (letöltés: 2021. febr. 5.)

³⁰ A negyedik keresztes hadjáratot követően a Peloponnészosz-félsziget a Villehardouin-család birtokába került, akik megalapították az Akháj Hercegséget 1205-ben. 1259-ben azonban II. Vilmos elvesztette a pelagóniai ütközetet a Nikeai Császársággal szemben, így a Palaiologosz-család szerezte meg Misztrát és környékét. Bár a város bizánci uralom alá került, Morea nagy része frank kézen maradt, ahonnan sok görög menekült el és települt be Misztrába. (A félsziget belső területe szinte teljesen elnéptelenedett.) 1289-ben a bizánci hatalom hivatalosan is áthelyezte a fővárost Monemvasziából Misztrába. A bizánci polgárháború azonban a 14. század közepén meggyengítette peloponnészoszi hatalmukat, így Manuel Kantakuzenosz autonóm államként irányíthatta 1349 és 1383 között területét. Ingatag helyzete miatt békés viszonyt ápolt a szomszédos Akháj Hercegséggel és a velencei területekkel. Az újabb belső viszályt követően, az 1380-as évektől a Palaiologosz-dinasztia szerezte meg a moreai despota címet. Theodorosz Palaiologosz 1383 és 1407 között rendszeresen háborút vezetett területének növelésére, Korinthosz városát is elfoglalta az Athéni Hercegségtől, majd újjáépítette az 5. században épült Hexamilion-falat, amellyel a közben megjelenő török inváziótól próbálta volna megvédeni a Peloponnészoszt. (Ezt azonban nem tudta megvalósítani, ugyanis már az 1446-os török hadjárat áttörte a falat, óriási pusztítással söpörve végig Moreán, több tízezer lakost adva el rabszolgának.) 1427-től három részre bomlott a Moreai Despotátus, és a gyengülő hatalmat a török 1460-ban elfoglalta, ezzel véget ért története. Lásd: Goodyear, Michael: *Despotate of the Morea*. https://www.ancient.eu/Despotate_of_the_Morea/ (letöltés: 2021. febr. 5.)

³¹ Cvijic: *A Balkán-félsziget és a délszláv országok*, 191–192. Ekkor (1878-tól) ugrott meg jelentősen a koszovói albánok aránya a szerbekkel szemben.

³² Cvijic: *A Balkán-félsziget és a délszláv országok*, 133–135.

gásban a muszlim vallás elutasítása is komoly szerepet játszott. Jelentőségét mutatja, hogy a 19. század végén az albánok létszáma 100 000 fő körüli lehetett Dél-Itáliában.)³³ Vizsgálódásunk csak a Balkán-félszigeten legdélebbre települt albán diaszpórára irányul, amelyet arvanitának hívnak,³⁴ és amely a 20. századra nagyrészt nyelvileg asszimilálódott, göröggé vált.³⁵

Albán betelepülés a 14. századi Peloponnészoszra

Jóllehet az albánok jelentős része földműveléssel vagy állattartással foglalkozott, sokan közülük rablóhadjárat során érkeztek görög földre, ahol a katonáskodás fontos tevékenységük maradt még több évszázadig. Ahogy Braudel is felhívta a figyelmet monográfiájában, az albánok „elsősorban katonaként hagyják el a hegyeiket. A XVI. században Cipruson, Velencében, Mantovában, Rómában, Nápolyban találkozhatunk [velük]. [...] A XVII. századtól kezdve nagyszámú, ezúttal többnyire ortodox vallású albán özönli el a görög területeket, ahol úgy lépnek fel, mintha meghódított területen volnának.”³⁶

A középkor folyamán két Görögország felé irányuló albán migrációs hullámot is elkülöníthetünk. Az első a 13. század második felében vette kezdetét, és a pestis félszigeten történő 1348-as megjelenéséig tartott. Ennek során Thesszália területére települtek be a nomád életmódot folytató népcsoportok. A vándorlás valószínűleg két útvonalon is történhetett: az Aliakmonasz folyó völgyén keresztül Koritca, Kasztoria felől; illetve a mai Dél-Albániában található Gjirokastër (Argirokasztró) – Janina útvonalon.³⁷ Az 1320-as és 1330-as évekből már ismertek feljegyzések az albánok thesszáliai megtelepedéséről. A 13. század végén még a Pindosz keleti lejtőin rideg állattartással transzhumáló életmódot folytató csoportok egyre keletebbre vonultak a termékeny síkságon, évtizedekre „elfoglalva” Nyugat-Thesszáliát. Itt átmenetileg letelepedve, a kedvező körülmények hatására népeességük gyors növekedésnek indult. Ez a demográfiai tényező azért is tűnhet fel, mert a pestis pusztítása miatt Kelet-Thesszália, Közép-Görögország, Attika, a Peloponnészosz jelentős emberveszteséggel lépett a 14. század második felébe, míg az albánok „Fekete Halál”-tól védett zárt közössége túlnépesedett. Jelen esetben a nehezen megközelíthető, elzárt hegyvidéki területek védelmet biztosítottak a járvány ellen, amely a tengerpartok sík vidékén hatalmas pusztítást végzett. Ez lehetőséget adott az albánoknak a dél felé vonulásra. Ráadásul ki tudták használni Bizánc 13–14. századi meggengyülését, amit folyamatos harcok követtek a Balkán délnyugati részének

³³ Csaplár-Degovics: *Az albán nemzetnévadás kezdetei*, 49. Ez utóbbi, évszázadokig külön fejlődő, mind nyelvében mind kultúrájában albánnak megmaradó népeességet hívják *arbares*-nek (vagy *arbërësh*-nek).

³⁴ Csaplár magyarázata szerint „az elnevezés a török *arnauta* elnevezésből származik, amely a 15. században elsőként létrehozott albániai szandzsákról kapta a nevét (a szandzsák az albán Arianiti család birtokaiból alakult)”. Csaplár-Degovics: *Az albán nemzetnévadás kezdetei*, 48.

³⁵ Lord Byron és más brit utazók is arról számoltak be a 19. században, hogy a mai Északnyugat-Görögország területén többségében albán anyanyelvű közösségek éltek, egészen Prevezáig és az Artai-öböl felé. A becslések alapján 1850 körül nagyjából 200 000 albán élt görög területen. Vickers, Miranda: *The Cham Issue: Albanian National and Property Claims in Greece*. 2002, 1. http://www.albanianhistory.net/2002_Vickers/index.html (letöltés: 2021. febr. 5.)

³⁶ Braudel: *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában*, 41. Ez a betelepülés már egy újabb, kora újkori hullám.

³⁷ Πνευματικός, Κώστας: *Αλβανικές μεταναστεύσεις στην αυγή της σύγχρονης εποχής (14ος–16ος αι.)*. (Pnevmatikosz, Kosztasz: *Albán kivándorlás az újkor hajnalán /14–16. század/*) Lásd: <https://adiotos.wordpress.com/2010/08/02/albanikes-metanasteyses/> (letöltés: 2021. febr. 5.)

birtoklásáért a Szerb Cárság,³⁸ Bizánc utódállamai, valamint a „latinok” (Velence, Genova) között. Ezekbe a harcokba egyre több albán kalandor kapcsolódott be, felajánlva katonai szolgálatait.

Az erős központi hatalom megszűnésével vette kezdetét a második hullám, most már Evia és az Attikai-félsziget irányába. Az ottani helyi hercegségek a 14. századtól albán katonai csapatokat fogadtak fel az egymás elleni (és a törökkel szembeni) harchoz, gyakorlatilag behívva az albánokat államuk területére.³⁹ A második migrációs hullám 1380–1381-re ért Thesszália déli határához,⁴⁰ a Szperchiosz folyó völgyéhez,⁴¹ ahol átmenetileg tábort is vertek a dél felé tartó szkipetárok. 1382-ben azonban az Athéni Hercegség katalán vezetője, IV. Aragóniai Péter engedélyezte betelepülésüket, sőt kiváltságok biztosításával próbálta velük pótolni megfogyatkozó katonai erejét, amelyre a sűrűsödő török támadások miatt egyre nagyobb szükség lett.⁴² Ezzel azonban nem ért véget a vándorlás. A 15. század elején született bizánci források ugyanis már arról számoltak be, hogy tízezer albán érkezett a Korinthoszi-szorozhoz 1404–1405 fordulóján,⁴³ akiket Palaiologosz Theodorosz (1383 és 1407 között Misztrá despotája) be is engedett, az athénihoz hasonló katonai megfontolásokról vezérelve. A legvalószínűbbnek az tűnik, hogy a korábban Thesszáliába érkező albánok közül indultak többen a túlnépesedés, a déli területek alacsonnyá váló népsűrűsége és a török előrenyomulás hatására a még „gazdátlan területek” felé, így jutva el a Peloponnészosz-félszigetre. Ezt támasztja alá, hogy a thesszáliai síkságon maradt albánok létszáma jelentősen csökkent a 15. század elejére, és hogy a törökök, miután Thesszália szerb hercegségét legyőzték 1393-ban,⁴⁴ jelentős nyomást fejtettek ki az ott élő albánokra, tömeges menekülést idézve elő.

Ugyanakkor Lambrinidu szerint már a 14. században is érkeztek albánok a félsziget erőseibe.⁴⁵ Ezt állította Jakob Philipp Fallmerayer⁴⁶ is 1836-ban megjelent történeti munkájában.⁴⁷ Fallmerayer a középkori Peloponnészosz-félsziget története kapcsán ugyanis azt írta, hogy területére már a 14. században jelentős albán bevándorlás zajlott le. Fallmerayer és Lambrinidu szerint a 14. század végéről maradt fenn az első említés arról, hogy a bizánci „utódállamok” albán katonaságot hívtak hatalmi harcukhoz. VI. Joannesz Kantakuzenosz⁴⁸ használta fel először az albánok katonai erejét a Peloponnészoszon (is) gyenge lábbon álló hatalmának megerősítésére, valamint a genovai és szerb támadások kivédésére, tehát itt inkább zsoldosokról lehetett szó, nem pedig betelepülőkről. Később fia, I. Manuel Kantakuzenosz, aki 1349 és 1383 között Misztrá városából irányította a Moreai Despotátust, a

³⁸ Az 1346-ban szerb és görög cárrá koronázott Dusán István 1348-ban elhódította Thesszáliát és Epiruszt, kitolva birodalmának határait egészen a Peloponnészoszig. 1355-ös halálát követően birodalma meggyengült, majd a török elfoglalta korábbi hódításait.

³⁹ Πνευματικός: *Αλβανικές μεταναστεύσεις στην αυγή της σύγχρονης εποχής*, id. mű.

⁴⁰ Πνευματικός: *Αλβανικές μεταναστεύσεις στην αυγή της σύγχρονης εποχής*, id. mű.

⁴¹ A folyóvölgy Lamia városától délre húzódik nyugat-keleti irányba, egészen a Maliakosz-öböl, nagyjából Evia szigetének északi részével egyvonalban. A folyó torkolatának közelében fekszik a híres ókori csata helyszíne, Thermophüli.

⁴² Πνευματικός: *Αλβανικές μεταναστεύσεις στην αυγή της σύγχρονης εποχής*, id. mű.

⁴³ Πνευματικός: *Αλβανικές μεταναστεύσεις στην αυγή της σύγχρονης εποχής*, id. mű.

⁴⁴ Πνευματικός: *Αλβανικές μεταναστεύσεις στην αυγή της σύγχρονης εποχής*, id. mű.

⁴⁵ Λαμπρινίδου: *Οι Άλβανοί κατά την κυρίως Ελλάδα και την Πελοπόννησον*, 6–10.

⁴⁶ Fallmerayer 1790 és 1861 között élt német történétíró, etnográfus és utazó volt.

⁴⁷ Fallmerayer, Jakob Philipp: *History of the Morea in the Middle Ages. Stuttgart, 1836*. A kétkötetes munkából részleteket lásd: [http://www.albanianhistory.net/1836_Fallmerayer/index.html_\(letöltés: 2021. febr. 5.\)](http://www.albanianhistory.net/1836_Fallmerayer/index.html_(letöltés: 2021. febr. 5.))

⁴⁸ VI. Joannesz Kantakuzenosz (VI. János, 1292–1383) bizánci társascsászár 1347-től 1354-ig.

felkelések leveréséhez hívta be az albán csapatokat. Közülük szervezte meg aztán saját testőrségét is, és – Fallmerayer leírása szerint – a Monemvaszia és Misztra közötti erősségek uralmát is átruházta rájuk.⁴⁹ Sőt, a német történész szerint a Peloponnészosz keleti partvidékéről a század végére Achaia területére is letelepítették őket, ahol a határőrvidék őrzése volt a feladatuk a frankokkal szemben.

A leírások alapján két különböző mértékű betelepülést különíthetünk el. A 14. század végi népmozgás inkább az Attikai-félszigetet érintette, a Peloponnészoszra csak katonai szolgálatra érkeztek albánok, tömeges letelepedésről nem beszélhetünk. Ez azért is valószínű, mert a többségében még mindig rideg állattartással foglalkozó nomád népesség költözésének egyik fő oka a kiépülő török közigazgatási rendszer előli elvándorlás volt. Ez a menekülő, új otthon kereső népesség táborozott le 1404–1405 fordulóján Korinthosznál. (Tehát nem a korábban Evia és az Athéni Hercegség területére betelepült albánok vándoroltak tovább, hiszen ott nem jegyezték fel csökkenést létszámukban.)

A Peloponnészoszra és a környező szigetekre érkező nomád, de ortodox albánok a 15. században letelepültek új hazájukban, és lassan összeolvadtak az őslakónak számító görög lakossággal. A 19. századig azonban biztosan megőrizték identitásukat, amihez hozzájárult a 16–17. századi újabb, bár kisebb mértékű migrációs hullámuk is. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a törökellenes küzdelmekben mindig a görögökkel együtt harcoltak (például 1770-ben és 1821-től is, olyan híres családok képviselésében, mint a Karaiszkakisz, Mihaulisz, Bubulina) a megszállónak tekintett oszmánokkal szemben. (Nem úgy, mint az iszlám hitre tért, Albánia területén maradt népesség, amely a törököket kiszolgáló hadi egységgé vált.)

Összegzés

Az albán betelepülés nemcsak saját korában volt jelentős, hanem a későbbi évszázadok fejlődésére is komoly hatást gyakorolt. Még 1879-ben is 176 120 albán élt görög földön, sőt 1907-ben számuk elérte a 236 707-et, a teljes lakosság körülbelül 10%-át alkotva.⁵⁰ (1907-ben Attikában 46 000, Korinthosz megyében majdnem 32 000, Théba körül 31 000 albán élt.)⁵¹ Azt azonban nehéz lenne megállapítani, hogy ez a nagyszámú albán közösség mit tekintett anyanyelvének, ugyanis a 20. század elejére az albán nyelv gyakorlatilag eltűnt a déli területekről.

Az asszimiláció Közép- és Dél-Görögországban évszázadokig a hellenizációt jelentette,⁵² ezért is válthatott ki Fallmerayer hipotézise komoly kritikákat, hiszen szerinte a görögség eltűnt a szláv betelepülés hatására (elszlávosodott). „A hellén faj eltűnt Európából. [...] a jelenkor Görögországában élő keresztény lakosság vénájában már egy csepp nemes és tiszta hellén vér sem csörgedezik.”⁵³ Ezt a tézist már a 19. század végén támadták: „S eszembe jut a híres Fallmerayer [Fallmerayer] szláv teoriájának kudarcza, melynél gyászosabbat keveset jegyzett föl a tudományok történelme. Azt hirdetni, hogy a hellének nemzetsége Európában kiirtott, hogy nem foly egy csepp tiszta hellén vér az úgynevezett újgörögök ereiben!

⁴⁹ Fallmerayer, Jakob Philipp: *The Early Albanian Settlement of the Peloponnese*. http://www.albanianhistory.net/1836_Fallmerayer/index.html (letöltés: 2021. febr. 5.)

⁵⁰ Λιθοξόου, Δημήτρης: *Πληθυσμός και χωριά των Αρβανιτών*, id. mű

⁵¹ Λιθοξόου, Δημήτρης: *Πληθυσμός και χωριά των Αρβανιτών*, id. mű

⁵² Csak a 20. századig nagyon vegyes lakosságú észak-görögországi területen maradt fenn szláv anyanyelvű népesség a szórvány vlach közösségeken kívül.

⁵³ Fallmerayer: *History of the Morea in the Middle Ages*, http://www.albanianhistory.net/1836_Fallmerayer/index.html (letöltés: 2021. febr. 5.) Ford. a szerző.

Vegyültek más népek is. S a görög nép nem tartozik a legkevésbé vegyültek közé. De épen hatalmas amalgamizáló ereje bizonyítja e nép eredetiségét, hivatását, a hellén szellem enyészhetetlenségét.”⁵⁴ Hasonló intenzitással cáfolta az elképzelést az egyik legnagyobb magyar újjörögös filológus-tudós, Horváth Endre is,⁵⁵ akinek gondolatait 2021-ben Szidiropulosz Archimédész történész is átvette a görög szabadságharc 200. évfordulója kapcsán írt tanulmányában.⁵⁶ „Sokat halljuk, hogy a görögség elszlávosodott. Ez a hiedelem Fallmerayer német történésznek 1830-ban kiadott, a Peloponnézoszról szóló munkájában gyökerezik. Állítását a tudomány régóta megcáfolta, a köztudatban azonban a beleplántált tévhitet máig sem lehetett kiirtani. Fajkeveredés gyakugyan történt! Ebből a szempontból jelentős a VI. század végén meginduló szláv bevándorlás eleinte Makedóniába és Thrákiába, majd Theszszáliába, Közép-Görögországba és a szigetekre is, végül a 746-ban dühöngő pestistől elpusztított Peloponnézoszra is. Az orthodox egyház érdeme ebben az időben a betelepődők megkeresztelése és hellénizálása. Említésre méltó az albán település is – a XIV. században – Theszszália, Attika, Boiótia, Peloponnézosz és a szigetek lakatlan területein. Ezek és egyéb keveredések azonban nem változtatták meg a görögség faji jellegét. A helynevek és szláv jövevényszavak vizsgálata, a koponyamérések, a történeti tanúbizonyságok kritikai mérlegetése és egyéb kutatások kétségtelenné tették, hogy a görögökre vonatkozó elszlávosodási elmélet téves általánosítás és túlzás volt. A 8–9 millió lelket számláló görög nemzetet a keleti orthodox vallás, a nemzeti öntudat, a közös hagyományok és szokások szorosan összetartják. Sok szál nyúlik a múltba, mely ezt a térbeli egységet többezeréves időbeli egységgé tágitja ki annak bizonyágául, hogy a mai görögök, mint a régiek egyenes leszármazottjai, azokkal együtt egy nagy múltú nemzet egységét alkotják. A példák egész sora igazolja, hogy a régieknek egyes helyekhez fűződő vallásos vagy babonás hite az újjörögök közt valamilyen formában a mai napig él.”⁵⁷

Azt lehet tehát összefoglalóan megállapítani, hogy bár a mai görögség már nem teljesen az ókori hellének közvetlen, vér szerinti leszármazottja, de nyelvi-kulturális értelemben egyértelműen azok örököse. Évezredek bevándorlási hullámain túlélve, saját identitását és nyelvét megőrizve volt képes asszimilálni a különböző népeket, még akkor is, ha azok nagy létszámmal érkeztek földjére. A 18–20. századi leírások ellenére azonban további kutatásokat

⁵⁴ Erdélyi Károly: *A mai görögség*. In: Dr. Csengeri János – Dr. Pasteiner Gyula: *Görög földön. Emlékkönyv a magyar tanárok 1893. évi tanulmányútjáról*. Budapest, 1894. 238–239. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium szervezésében megvalósuló tanulmányúton gimnáziumi tanárok vettek részt, hogy a tanításban közvetlenül is felhasználható ismeretanyagra tegyenek szert. Az utat alaposan dokumentálták, így sok apró érdekes részletet örökítettek meg a 19. század végi Görögországról, ráadásul klasszikus tudással és görög nyelvismerettel felvértezve.

⁵⁵ Horváth Endre (1891–1945) a magyar újjörögös-kutatás egyik úttörő és meghatározó jelentőségű képviselője. 1914-ben vette kezdetét első görög tanulmányútja, amely a világháború kitérése miatt hét évre húzódott el. Ennek során megtanult újjörögül is. Hazatérését követően, 1922-től a Gizella Leánygimnázium tanára, majd tanulmányi szakfelügyelője, 1940-től igazgatója. Eközben a Bárány Eötvös József Kollégium és a budapesti Tanárképző Intézet előadója, 1923 és 1937 között a budapesti egyetem bölcsészettudományi karán újjörög nyelvi lektor, 1937-től haláláig az egyetemen az újjörög filológia magántanára. Szerteágazó munkásságának fő területe a magyarországi görögség, a görög irodalom és kultúra tanulmányozása.

⁵⁶ Szidiropulosz Archimédész: *Gondolatok és tanulmányok a görög szabadságharc 200. évfordulóján*. In: Görög Athéna (szerk.): 1821–2021. A görög szabadságharc 200. évfordulójára. Budapest, 2021. 18–19.

⁵⁷ Horváth László – Nakos Konstantinos – Solti Dóra (szerk.): *Az újjörögök. Horváth Endre válogatott tanulmányai*. Kincsestár. Studia Hellenica II. Budapest, 2018. 310–311. (A kötet az 1943-ban megjelent eredeti tanulmány újbóli kiadása, kiegészítéssel és jegyzetekkel ellátva.)

igényelne annak megállapítása, hogy a 19. és 20. században identitásukat és nyelvhasználatukat tekintve hogyan lehetne jellemezni ezt a korábban nagy számban görög földre érkezett, majd ott letelepedett albán népeket,⁵⁸ s hogy a kulturális hatások területén az albánok mivel járultak hozzá az akkor megszülető újjörög civilizációhoz.⁵⁹ Ennek vizsgálata azért is tűnik érdekes és aktuális feladatnak, mert az arvanita népeket fontos szerepet játszott az idén 200. évfordulóját ünneplő görög szabadságharcban is, de a legtöbb görög történetíró már egyértelműen göröggként tekint rájuk ebben az időszakban.⁶⁰

⁵⁸ Ebben a kutatásban Dimitrisz Lithoxosz történész jár az élen, aki aprólékos topográfiai adatgyűjtéssel próbálja felmérni a peloponnészoszi albán betelepülés mértékét.

⁵⁹ Egyes angol útleírások szerint az albánok még a későbbi görög népviseletre is komoly hatást gyakoroltak. Ezen elképzelés szerint a *fustanella* (φουστανέλλα) eredetileg dél-albán (toszk) öltözet volt, amely az oszmán időszak alatt terjedt el görög területen, és később az albán betelepülés következtében vált Görögország nemzeti viseletének részévé. Ezt a ruhadarabot Lord Byron is nagy előszeretettel hordta a görög szabadságharc idején. Ugyanakkor más vélemények szerint a ruhadarab görög eredetű, és már a 12. századi Bizáncban is ismert volt. Az oszmán időszaktól vált általánossá a klef-tisz és armatolesz bandák körében, és a hagyomány szerint I. Ottó görög király felesége, Amália királynő vezette be a görög királyi gárda (díszőrség) egyenruhájaként a 19. század közepén. (Azóta is ebben láthatók a parlament előtti díszőrök, akik az Ismeretlen katona sírjánál teljesítenek szolgálatot.)

⁶⁰ A görög szabadságharcban részt vett arvanita hajósok és hajótulajdonosok közül a leghíresebbek a Kunduriotisz-család tagjai, a Miaulisz-család vagy Laszkarina Bubulina voltak. Bubulina (1771–1825) Ydra szigetének előkelő arvanita hajótulajdonosi családjában született. Az 1810-es években csatlakozott egyedüli nőként a Filiki Eteria (Baráti Társaság) tagjaihoz, hogy segítsen Görögország függetlenségének kivívásában. Szpetszesz szigetének legbefolyásosabb családjaihoz tartozva 1821-ben felfegyverzte Agamemnon nevű hajóját, és kereskedelmi flottájával blokádot állított alá vette Napflion városát. Meghatározó szerepet játszott a Szaróni-öböl görög hadműveleteiben, egészen 1825-ben bekövetkezett haláláig. Jelentőségét jól mutatja, hogy 1959-ben életéről filmet forgattak Irene Pappas főszereplésével.